

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
РАДА ПО ВИВЧЕННЮ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ

ДЖАІН ІРИНА ОЛЕГІВНА

УДК 331.522.4:332.1

**ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ТРУДОВОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ**

Спеціальність 08.09.01 – Демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ-2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському державному університеті,
Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник

кандидат економічних наук,
Жулавський Аркадій Юрійович,
Сумський державний університет,
доцент кафедри управління

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук,
Петрова Ірина Леонідівна,

Інститут економіки,

управління та

господарського права (м.Київ), професор
кафедри міжнародної економіки

кандидат економічних наук,
Київський національний
Шевченко, доцент
кафедри теоретичної та прикладної
економіки

Гришнова Олена Антонієвна,
університет ім. Т.

Провідна установа:

Міністерства економіки України,
політики

Науково-дослідний економічний інститут

доходів населення

відділ проблем праці та

Захист дисертації відбудеться “ 2 ” липня 2001 р. о 14 год. 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.160.01 Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України за адресою: 252032, м. Київ –32, бульвар Т.Шевченка, 60, III поверх.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України (м.Київ-32, бульвар Т.Шевченка, 60)

Автореферат розісланий “ 29 ” травня 2001 року

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

доктор економічних наук, професор

С.І.Бандур

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап перебудови вітчизняної економіки характеризується поглибленням соціально-економічної кризи, одночасно змінюються умови відтворення та функціонування трудового потенціалу території. Трудовий потенціал є невід'ємною частиною економічного потенціалу регіону, ефективність використання якого залежить від оптимального співвідношення трудових, виробничих, природних та інших видів економічних ресурсів, зосереджених на даній території. Вирішення цієї проблеми потребує комплексного та системного підходу до дослідження категорії трудового потенціалу, умов його відтворення, механізмів підвищення ефективності використання. Одним із ключових елементів концепції ефективного використання трудового потенціалу регіону є його економічна оцінка. Економічна оцінка трудового потенціалу може бути однією з характеристик інвестиційної привабливості території поряд з іншими чинниками. Трудовий потенціал входить до системи територіального маркетингу як засіб управління територіальним розвитком та задоволення потреб населення регіону. Підвищення ефективності використання трудового потенціалу та розширене його відтворення залежать від механізму залучення показників трудового потенціалу до діючого економічного механізму господарювання, зумовлює створення регіональної системи управління трудовим потенціалом. Різні аспекти цієї проблеми знайшли відображення в наукових роботах провідних вчених: С.Бандура, Н.Горелова, М.Долішнього, С.Злупка, Ю.Краснова, А.Котляра, І.Лукінова, І.Маслової, І.Мацкуляка, В.Онікієнко, С.Писаренко, С.Пиріжкова, М.Романюка, В.Стешенко, О.Сологуб, Г.Слезінгера, К.Якуби, Т.Заяць, О.Макарової, О.Кучінської та інших. Концепція використання трудового потенціалу

України певною мірою відображена у законодавчих актах, обґрунтована у ряді указів Президента, зокрема “Про основний напрямок розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року”.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконувалась згідно з напрямками державних програм та тем наукових досліджень, зокрема “Теоретичне обґрунтування засобів прогнозування та компенсації втрат трудових ресурсів у зв'язку зі змінами навколишнього середовища” (№ держреєстрації 0193U041266); згідно з напрямками: “Фундаментальні соціально-економічні проблеми України”; “Оцінка повних витрат екологічної спрямованості в Україні, дослідження їх структури” (№ держреєстрації 0195U022590); “Оцінка показників питомих економічних втрат від забруднення повітряного та водного басейнів України з розрахунку на одиницю викидів та скидів, концентрації шкідливих речовин” (№ держреєстрації 0195U003715); “Розробка цільової комплексної програми охорони навколишнього середовища Сумської області на період до 2000 року” (№ держреєстрації 0196U001636) (на замовлення держадміністрації Сумської області).

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка науково-методичних положень щодо економічної оцінки трудового потенціалу та напрямків її використання у механізмі управління трудовим потенціалом території. Згідно із метою дослідження поставлені такі завдання:

- провести структурування та класифікацію складових елементів трудового потенціалу;
- виявити особливості процесу відтворення трудового потенціалу в нових умовах господарювання, провести систематизацію чинників, що впливають на формування та ефективність використання трудового потенціалу;
- визначити вплив екологічного чинника на формування та реалізацію трудового потенціалу;
- розробити теоретичні та методичні положення щодо економічної оцінки трудового потенціалу території;
- виявити та систематизувати витрати, пов'язані з формуванням та розвитком трудового потенціалу з урахуванням різних джерел їх фінансування;
- обґрунтувати доцільність розробки регіональної системи управління трудовим потенціалом та механізму її функціонування.

Об'єктом дослідження є відносини, пов'язані з формуванням та використанням трудового потенціалу території.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні положення щодо економічної оцінки трудового потенціалу території.

Для досягнення мети роботи були використані наукові методи дослідження: системного аналізу при визначенні складових частин трудового потенціалу; факторного аналізу при визначенні впливу тих чи інших чинників на зміни трудового потенціалу; порівняння та індексний метод при визначенні динаміки параметрів трудового потенціалу та витрат на його формування; кореляційно-регресивного аналізу при визначенні впливу забруднення навколишнього середовища на процеси формування та використання трудового потенціалу території; статистики при обробці та аналізу похідної інформації.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш суттєві результати дослідження, які містять наукову новизну, такі:

- набула подальшого розвитку категорія “економічна оцінка трудового потенціалу”, що полягає у визначенні економічного результату використання трудових ресурсів території при відповідній оснастці праці та діючому господарському механізмі;

- удосконалено класифікацію трудового потенціалу та факторів, що впливають на його формування та економічну оцінку;
- розвинуто теоретико-методологічні принципи відтворення трудового потенціалу, доведена доцільність розглядати процес відтворення що складається з фази формування та фази використання трудового потенціалу;
- запропоновано новий підхід до визначення впливу забруднення навколишнього середовища на трудовий потенціал території, який враховує додаткові витрати на формування трудового потенціалу та втрати доходів при його використанні, що в цілому зменшує його економічну оцінку;
- вперше розроблені теоретичні засади та методичні положення щодо вартісної оцінки трудового потенціалу, які базуються на визначенні сукупних витрат на формування трудового потенціалу та можливих доходів від його реалізації;
- суттєво змінений склад витрат, пов'язаних із створенням та розвитком трудового потенціалу території, проведені їх класифікація та систематизація диференційовано по видах, джерелах фінансування та тривалості здійснення;
- удосконалені теоретичні основи формування регіональної системи управління трудовим потенціалом, яка забезпечує підвищення його якісних характеристик та ефективності використання. Ця система принципово відрізняється від діючої системи управління трудовими ресурсами території складом елементів та функцій;
- значно розвинута система оцінних показників, які характеризують поточний стан трудового потенціалу, його динаміку, структурні зміни, ефективність використання, що є базою для прийняття управлінських рішень;
- удосконалений механізм управління трудовим потенціалом території, складовими якого є стратегічне прогнозування, програмно-цільове планування, система регулювання та стимулювання розвитку трудового потенціалу, моніторинг його стану та динаміки.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні розробки щодо визначення категорії та економічної оцінки трудового потенціалу, класифікації та систематизації його складових елементів, чинників, що впливають на процеси відтворення, роблять суттєвий внесок у розвиток теорії трудового потенціалу.

Визначення впливу забруднення навколишнього середовища на процеси формування та ефективність використання трудового потенціалу дозволяє коригувати його економічну оцінку, спонукає до розроблення превентивних заходів щодо запобігання негативному впливу екологічного чинника на розвиток трудового потенціалу території.

Розроблена методика дозволяє провести економічну оцінку трудового потенціалу території у розрізі галузей економіки та адміністративних одиниць, визначити склад та величину витрат.

Система оцінних показників трудового потенціалу може бути використана при визначенні стратегії соціально-економічного розвитку території, оцінці її інвестиційної привабливості, у процесі розробки регіональних комплексно-цільових програм, підвищення рівня зайнятості населення, при формуванні регіонального ринку праці. Використовуючи вартісну оцінку трудового потенціалу, можна оптимізувати співвідношення між іншими економічними чинниками виробництва (природними ресурсами, реальним капіталом) у конкретних умовах даної території.

Рекомендації з формування регіональної системи управління трудовим потенціалом та механізму її функціонування, а також пропозиції щодо заходів стимулювання розвитку та ефективності використання трудового потенціалу можуть бути застосовані при реформуванні системи територіального управління.

Окремі положення дисертації використовуються у навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні курсів “Управління персоналом”, “Регіональний менеджмент”, “Економіка природокористування”.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є одноосібно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до розв’язання наукового завдання – розробки теоретичних та методичних положень щодо економічної оцінки трудового потенціалу території та напрямків ефективного його використання. Результати наукового дослідження викладені у дванадцяти наукових працях, з яких десять належить особисто автору. В наукових публікаціях, що видані у співавторстві, конкретний внесок автора за списком опублікованих праць такий:

1. У роботі 4 розкрито зміст економічної оцінки трудового потенціалу, запропоновані методичні підходи до її проведення, наведений перелік витрат, що зумовлюють формування трудового потенціалу.
2. У роботі 9 наведені основні теоретичні та методичні принципи економічної оцінки трудового потенціалу території та чинники, що впливають на неї, проведена економічна оцінка трудового потенціалу Сумської області, визначена галузева та територіальна її структура.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження доповідались і отримали позитивну оцінку на наукових та науково-практичних конференціях. Серед них: Міжнародна науково-практична конференція “Економічна політика та співробітництво регіонів України й Росії: проблеми, перспективи” (м. Суми, 1998р.); “Науково-практична конференція викладачів, співробітників та студентів Сумського державного університету” (м. Суми, 1999р., 2000р., 2001р.); VI Міжнародна студентська конференція “Економіка для екології” (м. Суми, 2000р.).

Публікації. Основні положення, висновки та результати дисертаційного дослідження, відображені у 12 наукових роботах (8 статей у профільних журналах та збірниках, 4 статті у матеріалах науково-практичних конференцій) загальним обсягом 3,5 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,0 друк. арк.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації складає 162 сторінки. Дисертація має: 6 ілюстрацій, обсягом 5 сторінок; 8 таблиць у основному тексті, обсягом 5 сторінок; 3 додатки, що містять 12 таблиць, обсягом 44 сторінки. Список використаних джерел становить 178 найменувань, загальним обсягом 11 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Докорінні структурні зміни в суспільному виробництві, дисбаланс у працевзбезпеченості, зниження якості робочої сили потребують активізації наукових досліджень у сфері трудових відносин.

Систематизуючи різні погляди на категорії трудового потенціалу, можна зробити ряд узагальнень про формування теоретичних та методичних основ його економічної оцінки. Автор доводить, що носієм трудового потенціалу є економічно активне населення території з властивими йому демографічними, професійно-освітніми, фізіологічними та традиційно-культурними характеристиками. Результатом реалізації трудового потенціалу є відповідний набір споживчих вартостей. Таким чином, під трудовим потенціалом розуміється сукупна спроможність економічно активного населення території забезпечити виробництво споживчих вартостей згідно з вимогами суспільства на даному

етапі його розвитку.

З метою конкретизації об'єкта економічної оцінки та межі її проведення пропонується класифікація трудового потенціалу. Як об'єкт економічної оцінки окремо розглядається трудовий потенціал території, виробничого колективу, окремого робітника. Виходячи з територіальних меж, доцільно виділити трудовий потенціал країни, регіону, адміністративно-територіальної одиниці (міста, області, району). Враховуючи розподілення зайнятої частини населення по галузях та секторах економіки, варто виділити трудовий потенціал тієї чи іншої галузі та сектора економіки.

Аналізуючи різні погляди, пропонується розглядати трудовий потенціал території як сукупність демографічного, етнокультурного потенціалів та потенціалу суспільної організації праці (рис.1). Потенціал суспільної організації праці характеризується формами поєднання індивідуальних потенціалів у суспільному виробництві та забезпечується відповідним рівнем спеціалізації, концентрації, кооперації виробництва та розміщенням продуктивних сил по території регіону.

Демографічні чинники впливають на формування трудового потенціалу території і містять: чисельність населення території, його статевовікову структуру, темпи природного приросту, середню тривалість життя. Окремо можна виділити демографічно-соціальні чинники: чисельність працездатного населення та населення у працездатному віці; зайнятість населення, його економічна активність, розподіл по галузях, секторах та територіальних одиницях регіону, тривалість активного періоду життя.

До соціальних чинників належать: рівень фізичного розвитку та здоров'я, загальної та професійної освіти, розвиток соціальної інфраструктури, рівень урбанізації, зовнішня та внутрішня міграція населення. На розвиток та використання трудового потенціалу впливають економічні чинники, такі, як: реальні доходи населення, забезпеченість продовольчими, непродовольчими товарами та побутовими послугами, рівень інфляції, а також розвиток матеріально-технічної бази регіону, науковий потенціал, діючий кредитно-фінансовий механізм, податкова система, система стимулювання праці та інші. Забруднення навколишнього середовища негативно впливає на формування трудового потенціалу людини через погіршення його кількісних та якісних характеристик: зниження природного приросту населення території, підвищення смертності, зменшення тривалості активного періоду життя людини, підвищення рівня захворюваності, відставання у фізичному розвитку.

Рис.1. Структура трудового потенціалу території та індивідуального трудового потенціалу

У цілому екологічний чинник зменшує економічну оцінку трудового потенціалу території через втрати знов доданої вартості (внаслідок зменшення робочого часу та зниження продуктивності праці), та додаткові витрати на запобігання, усунення та компенсацію негативних соціальних наслідків забруднення навколишнього середовища. Основою методичних положень щодо економічної оцінки трудового потенціалу є дослідження його відтворювального циклу, що складається з двох фаз: формування та використання. У фазі формування здійснюється накопичення кількісних та якісних характеристик індивідуальних трудових потенціалів, їх інтегрування у суспільному виробництві, розподілення по галузях та територіальних одиницях регіону. Використання трудового потенціалу є кінцевою фазою відтворення трудового потенціалу. У науковій літературі найменш дослідженим є питання економічної оцінки трудового потенціалу. Узагальнюючи різні методи економічної оцінки трудового потенціалу, можна виділити два альтернативних підходи: витратний та результативний. Автором пропонується метод, який поєднує витратний та результативний підходи. Згідно з цим методом економічна оцінка трудового потенціалу території може бути визначена за формулою

$$Q = R + mR - Y, \quad (1)$$

де Q - економічна оцінка трудового потенціалу території;

R - сукупні витрати, пов'язані з формуванням, підтриманням та розвитком трудового потенціалу (визначаються як "людський капітал");

m - середня норма прибутку на вкладений капітал, що визначається на рівні банківської облікової ставки;

Y - економічний збиток від недовикористання трудового потенціалу у зв'язку з забрудненням навколишнього середовища.

Виходячи з цільового призначення, витрати на формування, підтримання та розвиток трудового потенціалу розподілені за напрямками:

- на формування якісних характеристик робочої сили;
- на підтримання життєздатності людини, її спроможності до праці;
- на запобігання та часткове усунення фізичного виснаження робітників;
- на усунення морального виснаження робочої сили.

Витрати на формування трудового потенціалу проводяться з різних джерел фінансування: державного та місцевих бюджетів, коштів підприємств та організацій, галузевих профсоюзів, позабюджетних, благодійних та спеціалізованих фондів, бюджету сімей. Загальний обсяг витрат на формування трудового потенціалу визначається за формулою

$$R = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^t C_{ij} \quad (2)$$

де C_{ij} - витрати i -го виду, пов'язані з формуванням, відновленням та розвитком трудового потенціалу робітника, які проводяться у j -му році розрахункового періоду;

n - кількість видів витрат на формування, відновлення та розвиток трудового потенціалу;

t - тривалість періоду проведення витрат i -го виду.

Автор обґрунтовує, що основним чинником, який визначає трудовий потенціал робітника, є рівень загальної та професійної освіти, тому пропонується при визначенні вартості формування трудового потенціалу всі потенціалоутворювальні витрати поєднувати терміном здобуття тих чи інших видів освіти та напрямків підготовки кадрів. Суб'єктами оцінки трудового потенціалу території можуть бути державні та місцеві органи самоврядування, суб'єкти господарювання (підприємства, організації, окремі підприємці), інвестори та населення території. Об'єктом економічної оцінки може бути трудовий потенціал регіону, окремої території, галузі економіки, робітника. Залежно від конкретизації суб'єкта та об'єкта визначаються цілі та завдання економічної оцінки трудового потенціалу. На рівні місцевого самоврядування оцінка трудового потенціалу використовується у таких напрямках:

- розробка стратегії соціального та економічного розвитку території та визначення в ній місця трудових ресурсів;
- розробка цільової програми забезпечення зайнятості працездатного населення;
- обґрунтування напрямків інвестування на базі економічних, у тому числі трудових ресурсів території;
- розробка механізму стимулювання раціонального використання трудового потенціалу та підвищення його якісних характеристик;
- формування регіонального ринку праці.

Проведення економічної оцінки трудового потенціалу на практиці передбачає кілька етапів. На першому етапі визначається склад потенціалоутворювальних витрат, джерела їх фінансування, період здійснення, механізм індексації та надання порівняльного вигляду. Це дає змогу визначити індивідуальний трудовий потенціал робітника диференційовано за видами здобутої освіти. На другому етапі проводиться вартісна оцінка трудового потенціалу усього економічно-активного населення області методом інтегрування індивідуальних потенціалів. Третій етап передбачає структурування економічної оцінки трудового потенціалу в розрізі галузей економіки регіону (за кількістю зайнятих робітників), адміністративних територій (за кількістю економічно-активного населення).

Згідно з проведеними розрахунками трудовий потенціал економічно-активного населення Сумської області оцінюється у 53,67 млрд. грн., у тому числі зайнятого населення або активної частини трудового потенціалу – 48,1 млрд. грн. У середньому індивідуальний трудовий потенціал робітника оцінюється у 77,2 тис.грн. Найбільшу частину у трудовому потенціалі займають робітники з повною середньою загальною освітою - 40 %, далі з

повною вищою освітою – 18 %, базовою вищою освітою – 15,6 %. У той же час економічна оцінка індивідуального трудового потенціалу у робітників з повною вищою освітою становить – 114,7 тис. грн., потім з базовою вищою освітою – 88,7 тис. грн. та повною загальною середньою освітою – 73,5 тис. грн.

Визначення територіальної структури трудового потенціалу області (табл.1) дає змогу порівняти його з іншими потенціалами – виробничим, природно-ресурсним, виявити диспропорцію у розміщенні продуктивних сил по території регіону.

В умовах ринкової економіки перехідного періоду державна та місцева політика розвитку трудового потенціалу повинна спрямовуватися на запобігання масовому безробіттю, підвищення рівня зайнятості населення території. Автор наголошує на доцільності формування регіональної системи управління трудовим потенціалом замість існуючого управління трудовими ресурсами. Головною метою системи управління трудовим потенціалом є створення відповідних умов для формування кількісної та якісної складових трудового потенціалу та найбільш продуктивного його використання.

Функціями такої системи можуть бути: розробка концепції та стратегії формування та розвитку трудового потенціалу регіону; прогнозування потреб у робочій силі згідно із стратегією розвитку економіки регіону; формування освітньої та професійної структури трудових ресурсів території згідно з попитом на ринку робочої сили; забезпечення оптимального співвідношення трудового, виробничого та природно-ресурсного потенціалів регіону; здійснення моніторингу трудового потенціалу в межах регіону, що дозволить мати об'єктивну інформацію про кількісні та якісні його параметри у розрізі галузей економіки, підприємств та адміністративних територій; координація взаємодій підсистем територіального управління, що впливають на чинники формування та використання трудового потенціалу; розробка економічного механізму управління процесами відтворення трудового потенціалу.

Таблиця 1

Економічна оцінка трудового потенціалу Сумської області у 2000 році			
Місто, район області	Чисельність економічно-активного населення області, тис. чол.		
	Вартісна оцінка трудового потенціалу економічно-активного населення області, млн. грн		
	Структура вартісної оцінки трудового потенціалу, %		
м. Суми	159,13	12290,09	22,90
м. Охтирка	26,40	2038,87	3,80
м. Глухів	20,15	1556,24	2,90
м. Конотоп	52,80	4077,90	7,60
м. Лебедин	16,67	1287,47	2,40
м. Ромни	29,18	2253,66	4,20
м. Шостка	47,95	3703,32	6,90
Охтирський р-н	18,76	1448,89	2,70
Белопільський р-н	34,75	2683,85	5,00
Буринський р-н	18,06	1394,83	2,59
В.-Писарівський р-н	13,90	1073,54	2,00
Глухівський р-н	17,37	1341,54	2,50
Конотопський р-н	19,45	1502,18	2,79
Краснопільський р-н	20,84	1609,53	2,99
Кролевецький р-н	22,24	1717,66	3,20
Лебединський р-н	13,93	1075,86	2,00
Липоводолинський р-н	12,50	965,41	1,79
Недригайлівський р-н	15,98	1234,18	2,30

Путивльський р-н	18,76	1448,89	2,70
Роменський р-н	25,04	1933,91	3,60
С.-Будський р-н	11,12	858,83	1,60
Сумський р-н	29,88	2307,72	4,29
Тростянецький р-н	19,45	1502,18	2,80
Шосткинський р-н	13,22	1021,02	1,90
Ямпільський р-н	17,37	1341,67	2,55
Усього:	694,90	53669,24	100

Структурно регіональна система управління трудовим потенціалом складається із взаємопов'язаних блоків, що характеризують суб'єкти, об'єкти управління, механізм управління та підсистему інформаційного забезпечення (рис. 2).

Рис.2. Блок-схема регіональної системи управління трудовим потенціалом

Результативність регіональної системи управління трудовим потенціалом оцінюється системою сформованих у модулі показників, що визначають стан, динаміку розвитку та ефективність використання трудового потенціалу.

Функціонування регіональної системи управління трудовим потенціалом забезпечується відповідним організаційним та економічним механізмами. Організаційний механізм містить: системний аналіз процесів формування та використання трудового потенціалу, стратегічне прогнозування, програмно-цільове планування його розвитку та підвищення ефективності використання, підсистему моніторингу та регулювання. Економічний механізм управління трудовим потенціалом має засоби та інструменти, що стимулюють розвиток трудового потенціалу через кількісну та якісну складові та найбільш повне його використання. Ці заходи можуть здійснюватися з боку держави, адміністративної

території та підприємства, а також поділятися на прямі та побічні. Методи прямого стимулювання впливають безпосередньо на обсяг трудового потенціалу та його якісні характеристики. Методи побічного стимулювання впливають на чинники, що сприяють формуванню та раціональному використанню трудового потенціалу. Зокрема, це заходи, що стимулюють приватні та державні інвестиції у сфері нарощування “людського капіталу”, тимчасові пільги підприємствам, що в умовах роздержавлення та приватизації зберігають робочі місця, залежність доходів робітників від змін у вартості робочої сили, сприяння зайнятості через розміщення держконтрактів та держзамовлень та інші.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведені теоретичні узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється у розробці теоретичних засад та методичних положень щодо економічної оцінки трудового потенціалу території, яка базується на визначенні витрат на формування трудового потенціалу та можливих доходів від його використання. Економічні оцінки трудового потенціалу є базою для прийняття управлінських рішень щодо підвищення ефективності функціонування регіональної економіки та раціонального використання економічних ресурсів території. Головні наукові та практичні результати роботи такі:

1. Розвиваючи теорію трудового потенціалу території та його економічної оцінки, можна констатувати: носієм трудового потенціалу є економічно активне населення території з притаманними йому якісними демографічними, фізіологічними, освітньо-кваліфікаційними та культурними характеристиками; формування та ефективне використання трудового потенціалу забезпечується комплексом економічних, соціальних, науково-технічних, природних та екологічних чинників, а також відповідною системою виробничих відносин та діючим господарським механізмом; результатом реалізації трудового потенціалу є певний набір споживчих вартостей, вироблених активною частиною працездатного населення протягом року або робочого періоду; трудовий потенціал разом з виробничим, інвестиційним, інформаційним та природно-ресурсним потенціалами є складовою частиною економічного потенціалу території.
2. Екологічний чинник негативно діє на формування кількісних та якісних характеристик трудового потенціалу, що виявляється у зменшенні приросту трудових ресурсів, негативному сальдо міграції працездатного населення, погіршенні стану здоров'я та фізичного розвитку людини, генетичних відхиленнях. У фазі використання трудового потенціалу дія екологічного чинника призводить до підвищення рівня захворюваності робітників, травматизму, плинності кадрів і, як наслідок – до втрат робочого часу та зниження продуктивності праці. Екологічний чинник зменшує економічну оцінку трудового потенціалу через втрати знову доданої вартості та додаткові витрати на запобігання, відшкодування та компенсацію негативних наслідків забруднення навколишнього середовища.
3. Для економічної оцінки трудового потенціалу території пропонується метод, заснований на відшкодуванні сукупних витрат на формування та розвиток трудового потенціалу та одержанні нормального прибутку на вкладений “людський капітал”. До складу споживчих витрат, що забезпечують формування та розвиток трудового потенціалу входять витрати на продовольчі та непродовольчі товари, сплату житлово-комунальних та побутових послуг, на послуги систем охорони здоров'я та рекреації, пасажирського транспорту та зв'язку, установ культури та освіти, систем

загальної та професійної освіти. Основним потенціалоутворюючим чинником, який припадає найбільша частина витрат, є загально освітня та професійна підготовка.

4. Суб'єктами економічної оцінки трудового потенціалу можуть бути державні та місцеві органи влади, підприємства та організації, вітчизняні та зарубіжні інвестори, населення. На рівні регіону економічна оцінка трудового потенціалу може бути використана при розробці стратегії соціального та економічного розвитку території, обґрунтуванні напрямків розвитку бізнесу, оцінці інвестиційної привабливості території, формуванні економічного механізму раціонального використання трудового потенціалу. Критерієм вартісної оцінки трудового потенціалу є частка валового регіонального продукту, що припадає на чинник праці.

5. Згідно з розробленою методикою трудовий потенціал Сумської області оцінюється сумою 53,7 млрд. грн., у тому числі зайнятого населення – 48,1 млрд. грн. Питомий трудовий потенціал оцінюється у середньому 77,2 тис. грн. на чоловіка. Найбільшу питому оцінку мають робітники з повною вищою освітою – 114,7 тис. грн., найменшу – з базовою загальною середньою освітою – 61,8 тис. грн. Найбільшу оцінку у абсолютному виразі має трудовий потенціал робітників з повною загальною середньою освітою – 21,4 млрд. грн. або 40 % від економічної оцінки трудового потенціалу області, найменшу – робітників з базовою професійно-технічною освітою – 4,9 млрд. грн. або 9,2 %.

6. В умовах ринкової економіки перехідного періоду доцільно створення регіональної системи управління трудовим потенціалом, функціями якої можуть бути: розробка концепції та стратегії в області формування та ефективного використання трудового потенціалу, розробка оптимальної структури трудових ресурсів згідно з перспективами розвитку регіону; координація взаємодій галузевих та територіальних структур, що забезпечують якість та величину трудового потенціалу; моніторинг ринку робочої сили та робочих місць, участь у формуванні сприятливого інвестиційного клімату на території, інформаційне забезпечення процесів відтворення трудового потенціалу. Показниками ефективності використання трудового потенціалу є зайнятість працездатного населення, продуктивність праці, питома вага активної частини трудового потенціалу, співвідношення валового регіонального продукту з економічною оцінкою трудового потенціалу.

У цілому одержані автором наукові результати є певним внеском у розвиток теорії трудового потенціалу, сприяють підвищенню ефективності його використання, дозволяють визначити напрямки вирішення проблем зайнятості працездатного населення, зменшення соціального напруження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Джаин И.О. Анализ платежей и расходов экологической направленности в Украине за 1994-1997 гг. // Экологическая экономика и управление. Проблемы охраны окружающей среды при производстве и применении минеральных удобрений из североафриканских фосфоритов. - Сумы: ВВП "Мрія-1" ЛТД, 1997. - Т.2. - С. 19-25 (0,3 друк. арк.).
2. Джаин И.О. Економічна оцінка трудового потенціалу території // Вісник Сумського державного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. - 1997. - № 2(3). - С. 70-74 (0,2 друк. арк.).
3. Джаин И.О. Удосконалення оцінки трудового потенціалу території // Вісник Сумського державного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. - 1997. - № 2(3). - С. 119-122 (0,16 друк. арк.).
4. Жулавский А.Ю., Джаин И.О. Экономическая оценка трудового потенциала региона // Вісник Сумського державного університету. - 1998. - № 3(11). - С. 113-120 (особисто

автору належить 0,3 друк.арк).

5. Джаин И.О. Экологический фактор в оценке трудового потенциала региона // Вісник державного університету. - 1999. - № 3(14). - С. 145-150 (0,24 друк. арк.).
6. Джаин И.О. Тенденции изменения трудового потенциала Сумской области // Механізм регулювання економіки, економіка природо-користування, економіка підприємства та організація виробництва. - Суми: Вид-во Сумського державного університету. - 1999. - Вип. 2. - С. 111-114 (0,16 друк. арк.).
7. Джаин И.О. Практические вопросы оценки трудового потенциала области // Механізм регулювання економіки, економіка природо-користування, економіка підприємства та організація виробництва. - Суми: Вид-во Сумського держ. університету, 1999. Вип. 4. - С. 191-198 (0,33 друк.арк.).
8. Джаин И.О. Трудовой потенциал региона и экология //Окружающая среда и здоровье: Учебн. пособие / Под ред. Люка Хенса, Леонида Мельника, Эммануэля Буна. - К.: Наук.думка, 1998. - С. 241-246 (0,24 друк. арк.).
9. Балацкий О.Ф., Дорошенко Ю.Н., Джаин И.О. Экономическая оценка потенциала региона // Экономическая политика и сотрудничество регионов Украины и России: проблемы и перспективы. Материалы международной научно-практической конференции, 13-14 мая 1998 г. - Сумы: Инициатива, 1998. - С. 48-57 (особисто автору належить 0,3 друк. арк.).
10. Джаин И.О. Підходи до управління трудовим потенціалом регіону //Вісник Української академії банківської справи. – 2000. -№1(18). – С.94-98 (0,6 друк. арк.).
11. Джаин И.О. Экономическая оценка трудового потенциала области // Научно-техническая конференция преподавателей, сотрудников, аспирантов, студентов экономического факультета (17-27 апреля). – Сумы: Издательство Сумского гос. Университета. –2001. – С.45-46.
12. Jain Irina. Specific Aspekts of the Economic Estimation of Labour Regoarces of any Region. //Матеріали VII Міжнародної студентської конференції “Економіка для екології”. – Суми: Вид-во СумДУ. – 2000. – С.27-28 (0,1друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Джаин И.О. Економічна оцінка трудового потенціалу території. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.09.01 – Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, Київ, 2001.

У дисертації досліджено теоретичні та методичні принципи економічної оцінки трудового потенціалу території. Визначені складові частини цієї категорії, наведена класифікація трудового потенціалу. Систематизовані чинники, що впливають на формування та використання трудового потенціалу. Визначено, що забруднення навколишнього середовища негативно впливає на розвиток трудового потенціалу, знижує ефективність використання, зменшує його економічну оцінку.

Розроблені методичні положення щодо економічної оцінки трудового потенціалу у розрізі територіальних одиниць та галузей економіки. Визначені витрати на формування, відновлення, розвиток трудового потенціалу та джерела їх фінансування. Виконана економічна оцінка трудового потенціалу Сумської області та її окремих територій. Висвітлені практичні рекомендації щодо напрямків використання оцінок трудового потенціалу у вирішенні соціально-економічних проблем території. Обґрунтована доцільність формування регіональної системи управління трудовим потенціалом, розроблено організаційно-економічний механізм її функціонування.

Ключові слова: трудовий потенціал, формування, ефективність, оцінка, витрати,

управління, організаційно-економічний механізм, фактори утворення та використання.

АННОТАЦІЯ

Джаин И.О. Экономическая оценка трудового потенциала территории. - Рукопись. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.09.01 – Демография, экономика труда, социальная экономика и политика. – Совет по изучению производительных сил Украины НАН Украины, Киев, 2001.

Диссертация, общим объемом 162 страницы, состоит из введения, трех разделов, выводов, списка использованных источников в количестве 178 наименований, 3 приложений.

В диссертации приведен анализ различных подходов к определенной категории трудового потенциала, раскрывается ее связь с другими категориями – рабочей силой, трудовыми ресурсами, экономически активным населением, человеческими факторами. В качестве объекта экономической оценки рассмотрен трудовой потенциал территории, производственного коллектива, отдельного работника.

Выявлены и классифицированы факторы, которые оказывают наибольшее влияние на процессы формирования и использования трудового потенциала. Раскрывается негативное влияние экологического фактора на формирование количественных и качественных характеристик трудового потенциала: снижение природного прироста населения. В целом экологический фактор понижает экологическую оценку трудового потенциала территории. Обосновывается необходимость рассматривать процесс воспроизводства трудового потенциала, состоящего из двух фаз: формирование и использования. Доказывается ведущая роль трудового потенциала в системе экономического потенциала региона, раскрывается его связь и взаимодействие с природно-ресурсным, производственным, научно-техническим и инвестиционным потенциалами территории.

Отмечается, что в научной литературе наименее разработанным является вопрос количественной, в том числе стоимостной оценки трудового потенциала территории. Предложен критерий экономической оценки трудового потенциала территории как вновь созданная стоимость, произведенная экономически активным населением в течение периода реализации трудового потенциала. Разработаны методические положения по экономической оценке трудового потенциала. Определены основные источники финансирования потенциалообразующих затрат: государственный и личный бюджеты, средства предприятий и организаций, внебюджетные фонды, семейный бюджет. Приводится комплексная характеристика трудового потенциала Сумской области с использованием натуральных, трудовых и стоимостных показателей. Согласно проведенным расчетам трудовой потенциал области оценивается в 53,7 млрд. грн., в том числе занятого населения – 48,1 млрд. грн. В среднем индивидуальный трудовой потенциал оценивается в 77,2 тыс. грн. Определение территориальной структуры экономической оценки трудового потенциала области позволяет сопоставить его с природно-ресурсным и производственным потенциалами, выявить диспропорцию в разложении производительности сил.

Предложена система показателей, оценивающих состояния и эффективность использования трудового потенциала. Разработана блок-схема организационно-экономического механизма, обеспечивающего реализацию целей региональной системы управления трудовым потенциалом.

Ключевые слова: трудовой потенциал, формирование, эффективность использования,

экономическая оценка, система регионального управления, механизм стимулирования.

ANNOTATION

Djain I.O. Economic estimation of labour potential of the territory.

Thesis for the competition of a Candidates Degree of Economic Sciences in speciality 08.09.01 – Demography, economics of labour, social economics and politics. Council on study of Ukrainian productive forces of the Ukrainian NAS, Kyiv, 2001.

The dissertation is devoted to investigation of theoretical and methodological principles of economic estimation of the labour potential of the territory.

The component parts of this category are defined and classification of labour potential is given in the work. Factors which influence on the formation and labour potential using are systematized. It is defined that environmental pollution negatively influences on the labour potential development, decreases its effective using and reduces its economic values. The metodological base of economic estimation of labour resources in territory connection with different spheres of economy is carried out. The cost structure for the formation, renovation, development of labour forces and sources of their financing is offered. The economic estimation of labour resources is worked out for Sumy region and its separate territories. As a result practical recomendations concerning the ways of using of labour potential values are given to solve the social and economic problems of the territory.

Advisability of forming of regional system in labour potential management is grounded; organizational and economic mechanism of its (system's) function is carried out.

Keywords: labour potential, formation, efficiency estimation, management, organizational and economic mechanism, factors of forming and using.